

'Ze willen je doodmaken, hoor je dat?'

Over euthanasie en dementie

Koos Neuvel

Heleen is een zelfstandig ondernemer die euthanasie wil regelen voor haar dementerende moeder, zo valt te lezen in de roman *Mijn zoon heeft een seksleven en ik lees mijn moeder Roodkapje voor* van Renate Dorrestein. Bij Heleen strijden daarbij motieven van eigenbelang en medeleven om de voorrang. Maar ze merkt snel dat het allemaal niet zo gemakkelijk gaat. De arts zegt dat er veel indianenverhalen over rondgaan, maar dat het verkrijgen van euthanasie in de praktijk een behoorlijk ingewikkelde zaak is.

Over zulke euthanasie doen in Amerika de nodige indianenverhalen de ronde. Heleens daar levende schoonzus Nel veronderstelt dat je bij uitzichtloos lijden maar naar Schiphol hoeft te vliegen, en dat daar een arts meteen met een spuitje klaar staat. En dat als het leven ondraaglijk voor je wordt, je maar met je vingers hoeft te knippen, en als je dat zelf niet meer kunt, een ander dat wel voor jou doet. Waarna alles wordt geregeld.

Uit onderstaand fragment uit *Huid en haar* van Arnon Grunberg spreekt een vergelijkbare misvatting. Roland Oberstein, een universitair docent economie in Fairfax, reist samen met zijn Amerikaanse vriendin Lea en haar dementerende vader – een kampoverlevende uit de Tweede Wereldoorlog – naar Nederland om daar euthanasie te kunnen regelen. Ook zij hebben het idee dat met een beetje goede wil dat zo voor elkaar te krijgen is. En al evenzeer merken zij snel dat dit in praktijk anders ligt.

Toch kan het wel, al is euthanasie bij dementie in Nederland een betrekkelijk zeldzaam fenomeen. In 2022 waren er 288 gevallen (waarvan 6 in een gevorderd stadium), op het totaal van 8720. Wel is er sprake van een opvallende stijging: tien jaar eerder, in 2012, waren het er 42.

Euthanasie in een vroeg stadium van

dementie is het meest kansrijk. Het vergt wel een groot offer. Je moet 'jaren cadeau doen aan de dood', zoals schrijver en parkinsonpatiënt Henk Blanken het uitdrukte. Maar veel mensen lijken deze *window of opportunity* aan zich voorbij te laten gaan. Als ze beginnen te dementeren, denken ze: het gaat nog, het tijdstip voor euthanasie is nog niet aangebroken. Vervolgens glijden ze geleidelijk dieper weg in de dementie, waarna de doodswens al even geleidelijk wegglijdt. En voor zover mensen wel bereid zijn om jaren cadeau te geven aan de dood, wil de dokter vaak niet helpen met schenken. Is iemand met wie het ogenschijnlijk nog best aardig gaat, wel een onbetwistbaar geval van ondraaglijk en uitzichtloos lijden?

Euthanasie bij gevorderde dementie is nog moeilijker te realiseren, hoewel zeker niet onmogelijk. In 2020 heeft de Hoge Raad in ieder geval bepaald dat euthanasie in zo'n geval is toegestaan, op basis van een schriftelijke wilsverklaring. In zo'n verklaring legt een persoon in nog gezonde toestand vast een welomschreven stadium van aftakeling niet meer te willen meemaken.

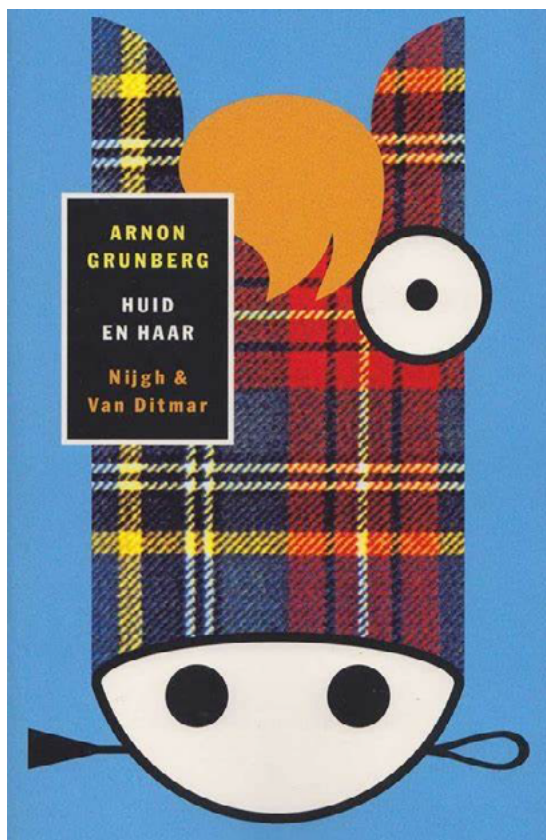
Niet dat deze uitspraak zoveel nieuws bevatte. Het artikel waarbij euthanasie op basis van de schriftelijke wilsverklaring mogelijk is, stond al in de Wet Toetsing Levensbeëindiging van 2002 en is ook altijd zo uitgelegd door toetsingscommissies. De uitspraak van de Hoge Raad komt op hetzelfde neer. Het is een bevestiging van een al bestaande mogelijkheid.

De kwestie van euthanasie bij gevorderde dementie heeft de gemoederen jarenlang danig verhit. Psychiater Boudewijn Chabot, arts en filosoof Bert Keizer en veel andere artsen hebben zich er nadrukkelijk tegen gekeerd. De reden is dat ze tegen het beëindigen van het leven van mensen zijn die niet weten waar het over gaat. Anderen, zoals de filosoof Govert den Hartogh,

hebben er meer begrip voor. Een gezond mens kan immers bepalen niet in een toestand van ontluistering te willen leven. Als hij dat zegt, vindt Den Hartogh, is dat een waarde die zijn leven bepaalt. Die waarde blijft wat hem betreft gelden, ook als hij dat zelf, bij gevorderde dementie, niet meer begrijpt.

Waar voor- en tegenstanders het wel over eens zijn is dat de wet van 2002 en de uitspraak van de Hoge Raad in 2020 in de praktijk weinig betekenis hebben. Euthanasie bij dementie blijft vooralsnog een weinig voorkomend fenomeen omdat maar weinig artsen bereid zijn om eraan mee te werken. Ook een voorstander als Govert den Hartogh kan begrip opbrengen voor die terughoudendheid, zelfs al valt er een theoretische rechtvaardiging voor euthanasie bij gevorderde dementie te geven. Als hij zelf een spuitje moest geven aan iemand die daar niet aan meewerkt, zou hem dat ook moeilijk lijken.

Maar niet alleen artsen hebben moeite met het verlenen van euthanasie aan mensen met gevorderde dementie. Ook de moeder van Roland Oberstein heeft in *Huid en Haar* daar zo haar eigen gedachten over.

Omslag *Huid en haar*

Arnon Grunberg

Huid en haar

‘Wie zijn dat?’ vraagt mevrouw Oberstein terwijl ze eindelijk de deur op een kiertje opendoet. Roland Oberstein heeft al drie keer aangebeld en ook nog op het raam getikt.

‘Dat zijn Lea, haar kinderen en haar grootvader,’ zegt Roland. ‘Mogen we binnenkomen?’

‘Als het moet,’ zegt mevrouw Oberstein. ‘Alsof ik niet genoeg te doen heb.’

‘Met enige moeite helpt Roland Lea’s grootvader het huis binnen te gaan. Lea heeft haar twee kinderen aan de hand.

Als ze in de woonkamer zitten en ze thee hebben gekregen met koekjes waarop iemand zijn tanden zou kunnen breken {‘Ze zijn oud maar ze zijn nog heel lekker,’ verklaarde mevrouw Oberstein), legt Roland uitwaardoor ze hier zijn gekomen.

Mevrouw Oberstein staat op van haar stoel, loopt naar Lea’s grootvader en roept in zijn oor: ‘Ze willen je doodmaken, hoor je dat?’

Dan gaat ze weer zitten.

De man reageert gelukkig niet op de harde stem van Rolands moeder. Een verstandige man.

Hoewel ze weer is gaan zitten, voelt Oberstein dat zijn moeder de dood van Lea’s grootvader nog steeds niet licht opneemt.

‘Wat zegt je moeder?’ vraagt Lea.

‘Mijn moeder zegt dat ze een huisarts kent die veel van euthanasie weet,’ antwoordt Roland. Dan wendt hij zich weer in het Nederlands tot zijn moeder.

De kinderen van Lea zitten netjes naast haar op de bank. Ze lijken een beetje bang te zijn. Ze hebben allebei nog altijd een koekje in hun hand, maar hun pogingen om het op te eten, lijken ze gestaakt te hebben.

‘Mama,’ zegt hij. ‘Ik heb Lea beloofd haar te helpen. Ze is een goede vriendin van me. Haar grootvader is een overlevende, nu is hij dement. Ze denkt dat hij lijdt, ze wil dat hij uit zijn lijden wordt verlost. Jouw huisarts is toch progressief als het gaat om...Nou ja, als het gaat om dergelijke zaken.’

Mevrouw Oberstein staat op. ‘Een vriendin of je vriendin?’ Ze pakt haar bril van het dressoir, zet hem op en bestudeert Lea aandachtig. Na twintig seconden zegt ze: ‘De een is nog lelijker dan de ander. Hoe krijg je het voor elkaar? Nog

nooit heb je een mooie, gezonde vriendin gehad. De vrouw met wie je getrouwd bent geweest leek op een hond. Ik weet nog steeds niet precies wat voor hond. Eerst dacht ik aan een boxer, maar ze lijkt toch eerder op een bastaard. Ze zijn allemaal oerlelijk. Waar haal je ze toch vandaan?’

Mevrouw Oberstein zet haar bril af en gaat weer zitten.

‘Wat zei je moeder?’ vraagt Lea.

‘Mijn moeder zegt dat je je geen zorgen hoeft te maken. Binnenkort is je grootvader uit zijn lijden verlost,’ antwoord Roland. ‘Haar huisarts is een man die van aanpakken weet.’

‘O,’ zegt Lea. ‘Ik denk heel andere dingen te verstaan.’

Maar Roland antwoordt: ‘Wie een beetje Duits spreekt, verstaat nog geen Nederlands.’

Mevrouw Oberstein gaat weer staan, ze zet haar bril op. Nu bekijkt ze de oude man in zijn rolstoel aandachtig. Er komt speeksel uit zijn mond. ‘Een overlevende zei je,’ zegt ze. ‘In welke kampen heeft hij gezeten?’

Oberstein noemt een paar kampen op.

‘Een lachertje,’ roept mevrouw Oberstein triomfantelijk. ‘Waar hij heeft gezeten. Niets vergeleken met waar ik ben geweest, maar dat is nog geen reden om hem nu dood te maken. Moet je kijken hoe hij daar zit, volledig verwaarloosd. Ik zal wat wortelsap voor hem uitpersen.’

‘Ze zet haar bril weer af en gaat naar de keuken.’

‘Wat zei je moeder?’ vraagt Lea.

‘Dat je grootvader inderdaad niet meer te redden is. Maar dat ze nu eerst wortelsap voor hem gaat uitpersen. Ze denkt dat hij dorst heeft.’

Na vijf minuten verschijnt mevrouw Oberstein met een glas wortelsap en een rietje. Ze blijft net zo lang naast de oude man staan tot hij het wortelsap heeft opgeslurpt.

Tegen Roland zegt ze. ‘Ik ben hier te oud voor. Op mijn leeftijd laat je me nog wortelsap uitpersen. Kun je wel tegen je oude moeder?’

Een uur later verlaten Lea, haar kinderen en Roland het huis van mevrouw Oberstein. Lea’s grootvader blijft in het huis achter. Mevrouw Oberstein weigert hem te laten gaan.

Tegen Lea heeft Roland gezegd: ‘Mijn moeder zegt dat ze goed op je grootvader zal passen. Ze zegt dat hij veilig is bij haar.’

Lea aarzelt even, dan fluistert ze in Obersteins oor: ‘Nou ja, aangezien ik hem toch naar Nederland had meegenomen om hem te

laten sterven kan ik hem net zo goed bij je moeder achterlaten.’

Roland kust zijn moeder op de wang. ‘Pas op jezelf,’ zegt hij.

Zijn moeder mompelt: ‘Een straf van God.’

Ze zijn nog geen twee minuten buiten of Rolands telefoon gaat. Het is zijn moeder. Hij krijgt niet de gelegenheid ‘hallo’ te zeggen. ‘Vanaf het moment dat je geboren bent,’ zegt ze, ‘ben je erop uit mijn leven te verwoesten. Nu zadel je me op met een demente Jood die jij wilt doodmaken omdat je een nazidokter bent. Ik kan me nauwelijks voorstellen dat er een nazidokter uit mijn baarmoeder is gekomen, maar ik zal ermee moeten leven. En dat je weigert hoogleraar te worden is helemaal een nagel aan mijn doodskist.’

Met die woorden hangt ze op.

‘Wie was dat?’ vraagt Lea.

‘Mijn moeder,’ zegt Roland.

‘En?’

‘Maak je geen zorgen. Je grootvader is in goede handen. Als hij mijn moeder overleeft, was hij niet rijp om dood te gaan.’

Hij pakt Lea’s dochttertje bij de hand. Langzaam lopen ze in de richting van de tramhalte.

Grunberg, Arnon. *Huid en haar*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, 2010.